

Statuty Synodu Zamojskiego

Statuty Synodu Zamojskiego 1720 roku. Nowe tłumaczenie z komentarzami, przeł. Marek Grzelak, Przemysław Nowakowski CM, Kraków 2020

W 2020 roku przypada trzechsetna rocznica Synodu Zamojskiego. Odbyli go hierarchowie katolickiego Kościoła rusińskiego wschodnich ziem Rzeczypospolitej. Kościół ten został w 1774 roku nazwany grekokatolickim. W literaturze przedmiotu jest też nazywany unickim, czyli pozostającym w unii z Rzymem. W czasach Synodu Zamojskiego używano ponadto terminu Kościół obrządku grecko-unickiego.

Po stu dwudziestu czterech latach od zawarcia unii brzeskiej, przywracającej – z perspektywy Rzymu i jej zwolenników – jedność znaczącej części chrześcijan prawosławnych ze Stolicą Apostolską, nadszedł czas, by zebrać doświadczenia związane z funkcjonowaniem tego Kościoła w nowych realiach oraz, jak stwierdza autor komentarza historycznego do statutów Synodu Zamojskiego profesor Stanisław Nabywaniec, z „potrzeby dorównania standardom pastoralnym i eklezjalnym Kościoła łacińskiego” i „chęci podniesienia swego prestiżu”. Wypracowane przez synod postanowienia, następnie zaaprobowane przez Stolicę Apostolską, stały się punktem odniesienia nie tylko dla życia organizacyjnego i liturgicznego Kościoła

rusińskiego w swojej epoce, ale także inspiracją i źródłem późniejszych regulacji we wschodnich Kościołach partykularnych, a w końcu XX wieku – także dla pierwszej całościowej kodyfikacji prawa kanonicznego przeznaczonego dla wszystkich katolickich Kościołów wschodnich (1990). Poznanie i krytyczne opracowanie źródeł prawa jest istotnym zadaniem nauki, dlatego na wydaniu tekstu uchwał synodalnych w języku łacińskim wraz z ich przekładem na język polski skorzysta wielu badaczy. Dokument ma walor historyczny, a zarazem zawarte w nim przepisy nie straciły na aktualności.

Publikacja *Statuty Synodu Zamojskiego 1720 roku. Nowe tłumaczenie z komentarzami*, wydana pod redakcją naukową Przemysława Nowakowskiego, zawiera oprócz tekstu uchwał w językach łacińskim i polskim także trzy opracowania dotyczące kontekstu historycznego, prawnego i liturgicznego synodu. Jak podkreślają autorzy przekładu Marek Grzelak i Przemysław Nowakowski, istotnych trudności w jego przygotowaniu następczo ustalono przed przystąpieniem do tłumaczenia właściwego brzmienia tekstu w języku łacińskim na podstawie dotychczasowych trzech wydań dokumentów synodalnych (1724, 1858, 1883). Ponadto punktem odniesienia były także trzy tłumaczenia: dwa na język ukraiński (1897, 2006) i jedno na język polski (1785).

Współczesny przekład na język polski z pewnością znacząco pomoże w poznaniu decyzji synodalnych, chociaż wnikliwy badacz zawsze będzie się odwoływał

do tekstu łacińskiego. Wydaniem dwujęzycznym dokonano znaczącego wkładu w rozwój nauki (teologii, historii, prawa kanonicznego). Przekład i oryginał zostały poprzedzone *Uwagami do edycji tekstu łacińskiego* autorstwa Marka Grzelaka, *Uwagami do przekładu polskiego* autorstwa Przemysława Nowakowskiego, i wykazem skrótów używanych w tekście łacińskim. W końcowej części publikacji znalazły się bibliografia, streszczenia w językach angielskim, ukraińskim i białoruskim oraz indeks osób.

Przekład w całości zasługuje na pozytywną ocenę, niemniej warto sformułować do niego kilka uwag. Dyskusyjny jest tytuł zarówno publikacji, jak i jej zasadniczej części, zawierającej dokumenty źródłowe. Redaktorzy zdecydowali się na *Statuty Synodu Zamojskiego 1720 roku*, natomiast przekład wydany w Wilnie w 1785 roku, najbliższy łacińskiemu oryginałowi, nosił tytuł *Synod prowincjalny ruski* [...]. Wydaje się, że zasadnicza część publikacji, w języku łacińskim zatytułowana *Acta Synodi Zamosciensis anno MDCCXX*, winna w języku polskim nosić tytuł *Czynności Synodu Zamojskiego 1720 roku*, gdyż oprócz statutów, a właściwie dekretów, zawiera obszerny zbiór innych dokumentów i opis czynności związanych z organizacją synodu, na przykład wyznanie wiary, wystąpienie nuncjusza itd. Dopiero w dokumentacji trzeciej sesji synodu znalazły się, nazwane tak w dokumencie, dekrety. Biorąc więc pod uwagę zawartość całej publikacji, wydaje się, że bardziej adekwatnym tytułem byłby *Synod Zamojski 1720*

roku. Nowy przekład postanowień Synodu z komentarzami. Warto również odnotować kilka niedoskonałości dotyczących tłumaczeń niektórych konkretnych pojęć i terminów, co nie umniejsza jednak ogólnej wysokiej wartości przekładu.

Walor publikacji znacząco podnoszą trzy artykuły naukowe, nazwane przez redaktorów komentarzami. Autorem komentarza historycznego, zatytułowanego *Spojrzenie na Synod Zamojski po trzyestu latach*, jest ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec, historyk z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Omawia on najpierw kontekst historyczny zwołania i obrad synodu na tle wydarzeń politycznych i religijnych epoki. Następnie przedstawia przebieg synodu, poczynając od problemów związanych z wyborem miejsca i terminu obrad, z uwzględnieniem roli nuncjusza papieskiego, po prezentację decyzji synodalnych. W trzeciej części artykułu, znacząco zatytułowanej *Ku Zachodowi i Rzymowi*, autor analizuje problem „latynizacji” i „okcydentalizacji” Kościoła wywodzącego się z unii brzeskiej. Przytacza przykłady tych procesów w okresie postsynodalnym, ze szczególnym uwzględnieniem działań podjętych przez zakon św. Bazylego Wielkiego i katolickiego episkopatu rusińskiego oraz synodalnej reformy instytucji i urzędów cerkiewnych. W końcowej części artykułu znajdują się odniesienia do zagadnienia latynizacji i okcydentalizacji w Cerkwi prawosławnej oraz jej społeczne i kulturowe uwarunkowania.

Autor komentarza stwierdza, że proces latynizacji dokonujący się w Koście-

le nazwanym później greckokatolickim był zjawiskiem złożonym, dokonywał się zasadniczo dobrowolnie z inspiracji hierarchii wschodniej, która dbała o podniesienie poziomu standardów duszpasterskich i organizacyjnych; w pewnym stopniu wynikał także z aspiracji społecznych wiernych wschodnich, natomiast „presja Kościoła łacińskiego była tylko jednym z czynników katalizujących to zjawisko”. Profesor Nabywaniec trafnie konkluduje, że „postanowienia synodalne z 1720 roku z jednej strony zapobiegały na przyszłość tendencjom zbliżenia się unitów do Cerkwi prawosławnej, z drugiej zaś wprowadzały przekaz dogmatyczny decydujący o katolickości Kościoła unickiego oraz część obrzędów i rozwiązań administracyjno-praktycznych zaczerpniętych z tradycji łacińskiej, co może uchroniło lub opóźniło na wielu obszarach przechodzenie unitów do Kościoła łacińskiego”. W kontekście późniejszej historii Kościoła rusińskiego stwierdza natomiast, że „Synod Zamojski był ważnym, może nawet zwrotnym momentem w dziejach Kościoła unickiego (greckokatolickiego)”, a jednomyślność hierarchów w wypracowaniu własnej tożsamości Kościoła unickiego pomogła w późniejszych zmaganiach „z prawosławiem i jego protektorem – carem rosyjskim, a po rozbiorach zarówno walczyć o swe istnienie w zaborze rosyjskim, jak i szukać niełatwego kompromisu z józefinizmem w Galicji”.

Komentarz prawny, zatytułowany *Prawny wymiar latynizacji cywilizacji europejskiej w kontekście Synodu Zamoj-*

skiego, napisał dr hab. Łukasz Marzec, romanista z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Umieszcza on Synod Zamojski w kontekście kultury prawnej Rzeczypospolitej i oddziaływania Korony na wschodnie ziemie ówczesnego państwa polsko-litewsko-ruskiego. Sformułował interesującą tezę, że z uniwersalnego dziedzictwa prawa opartego na *ius romanum* korzystał także Synod Zamojski.

Warto zwrócić uwagę na komentarz liturgiczny *Rola Synodu Zamojskiego w kształtowaniu się liturgii Kościoła greckokatolickiego*, autorstwa ks. dr. hab. Przemysława Nowakowskiego, profesora liturgiki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. W opinii autora Synod Zamojski zatwierdził część wcześniej wprowadzonych zmian w liturgii oraz uporządkował i ujednolicił liturgię unickiego Kościoła rusińskiego, korzystając z wzorców Kościoła łacińskiego, lecz zachowując jej wschodni charakter. Do postanowień liturgicznych Synodu Zamojskiego odwoływały się postanowienia późniejszych synodów, zarówno prowincjalnych, jak i eparchialnych. Zdaniem komentatora latynizacja liturgii stała się bardziej zauważalna dopiero w wyniku decyzji podjętych w wiekach XVIII i XIX, a na konieczność powrotu do źródeł bizantyjskich zwróciły uwagę reformy dwudziestowieczne.

Z pewnością komentarze wybitnych znawców tematyki znacznie ułatwiają odczytanie treści, przesłania i znaczenia Synodu Zamojskiego. Należy jednak stwierdzić także, z pewnym niedosytem, że za-

ledwie w jednym zdaniu wskazano na wielkie znaczenie postanowień tego synodu dla współczesnego życia Kościołów katolickich (nie tylko Kościoła greckokatolickiego). Zostały przywołane jako źródła aż stu czterdziestu trzech kanonów promulgowanego w 1990 roku przez św. Jana Pawła II *Kodeksu kanonów Kościołów Wschodnich*. Zdecydowanie ten wątek, dotyczący wkładu postanowień synodalnych w system prawa kanonicznego Kościoła powszechnego, wymaga poszerzenia w dalszych publikacjach.

Mimo niewielkich potknięć w przekładzie polskim publikacja jest z pewnością znaczącym wkładem do nauki, zarówno ze względu na udostępnienie tekstu źródłowego, jak i wartościowe do niego komentarze.

ks. dr hab. Leszek Stanisław Adamowicz

